

19. ИЗКУСТВОТО ДА БЪДЕШ ЛОШ

– Знаеш ли от какво сме зависими? – попита ме Джими и подскочи. Хвана се за лоста и се набра, после се отпусна с цялото си тегло и ръцете му страшно се изпънаха.

Точно като въжета. Беше съвършено изпечен мъж.

Представих си Господ, докато прави такива творения като Джими. С една тънка шпакличка. Взема съвсем малко пръст, замесва я с оцет и селитра и прави най-жилавата глина за направа на хора. Лепи по съвсем малко. След това с тънката и остра шпакличка обира всичко излишно. След това пече творението си в адска пещ. Получава се жилав, як, тънък и проклет мъж. Джими. Само сухи жили и тънки, железни мускули, върху които е опъната светла кожа, за да не ръждясват от есенните ветрове.

Джими започва да прави коремни възлизания. Тия упражнения, които като млади наричахме просто „коремни“. Джими ги прави бързо, отривисто и като на шега. Докато неопитните гимнастици се опитват да правят това упражнение, като първо се набират, то Джими направо издига краката си и едновременно с това се набира. Краката му минават пред лоста, главата и тялото му отлитат назад; после целият се пречупва на две върху лоста и след миг вече се е преметнал над него. Всичко това прилича на задно кълбо, но върху лост.

Накрая спира да прави коремни, спуска се бавно на земята, усмихва се и кашля мъчително. Може би кашля, от една страна, от хилядите цигари, но от друга страна – от неудобство, задето си е позволил да се изфука със силата си. Защото аз стоя и го гледам със съвсем нескрито възхищение; даже завист няма в погледа ми.

Та той е на четиресет, колкото мене – а се върти на лоста като момче, като пумпал и като луд гимнастик! Все едно е петнайсетгодишен спартански атлет, отхранен със сушено козе месо и отваря от камъни! Затова Джими кашля – за да отбегне моето възхищение.

За сериозния четиресетгодишен мъж възхищението на неговите събратя е като вода за сухо растение. Може да го съживи, но и да го задави. Сигурен съм, че му е много приятно да го гледам с възхита, но в същото време – ужасно се смущава.

– Та какво питаш – казах аз, за да го накарам да престане да се смущава. После сам продължавам, защото помня въпроса му: – Викаш – какво ни прави зависими? Мхм. Мнението на другите ли имаш предвид?

Сещам се какво има предвид, защото вече бяхме говорили за същото. За зависимостта ни от мнението на другите.

– Точно това... – каза Джими и престана да кашля, захвана се да пали цигара.

– В края на краищата нали все пак живеем в общество? – казах аз и го погледнах как драска клечки кибрит, троши ги и върти агресивно кибрита в ръце; така прави всички дребни неща, все едно светът ей сега ще свърши и ще останем в мрака с незапалени цигари.

– Аз ти казвам, че прекалено много се интересуваме от това какво мислят хората за нас. Е, от това страдам аз. Сега примерно, ако не ми пукаше хич, то на мене не ми и пука, обаче ебати и слабакът съм. Никога не съм бил такъв. Съобразявам се. Да не би некой да ме намрази... Да не вземе некой да каже... нещо. Да не нараниме некого. Смятай колко съм пропаднал, щом мисля за това.

– Мда. И аз съм така. Все по-малко... все по-малко. Но все още съм така. Наистина преди беше много повече. Като бяхме момчета... Само това ме ядеше. Какво ще си каже за мене тоя, какво ще си каже за мене оня. Суетна работа. Сега е по-малко. Обаче пак си е същата работа. Но има и друго нещо – казах аз след минута мълчание. – Това не е само суета. Аз... смешна работа... искам да се харесам на Бог.

– Е, то това е естествено – каза Джими и запали цигарата.

– Не, нямам предвид страха от Бог... аз също се и страхувам, страхувам се доста, мамка му... Имам си някакво страхопочитание към Бога. Обаче – никога, каквото и да направя, не минава без да се замисля за това – гледай сега как звучи: не минава без да се замисля за това какво ще си каже Господ за мене. Все едно искам да му се харесам.

– Ами това е, защото си инфантилен! – каза Джими. Всъщност, той каза „инфантилец“ на някакъв измислен сръбски език; защото много харесваше да украсява езика си с разни полусръбски и звучащи по-тарикатски думи.

– Струва ми се, че цял живот – продължих аз, без да обръщам внимание на забележката на Джими, който ме слушаше, но се правеше и на безразличен освен това, – сума ти хора – такива като мене, да речем, не познават какво е това да си лош. Нали така? Не са опитвали никога какво значи това – съзнателно да се държиш като свиня.

– Ъхъ – кимна Джими и си обу обувките.

– Ако се държат лошо – разпалвах се аз, – хората обикновено не го правят съзнателно. Или го правят съзнателно, но все си търсят оправдание. Все искат да изкарат, че не са виновни... Тоест все искат да изкарат, че не те са решили да се държат лошо. Разбираш ли? Не те са виновни, а просто обстоятелствата са ги накарали. И винаги после съжбяват и смятат, че са сгрешили.

– Да го еба! – изсумтя малко насмешливо Джими. Той обичаше да ми се присмива, когато започнех да философствам прекалено. Но аз продължих.

– Ти виждал ли си някой, който ей така – като върши нещо наистина лошо, го прави с пълното съзнание, че прави нещо лошо? Винаги всички имат добри намерения! Или пък се оправдават с това, че са притиснати от обстоятелствата.

– Хм, това май стига до въпроса за свободния избор! – каза Джими и аз разбрах, че той с бързия си и остър ум е обмислял думите ми.

– Точно така! – шракнах с пръсти аз. – Никога никой не прави зло просто ей така – само защото има свобода на избора! По своя воля! Никой! Виждал ли си такъв човек?

– Май не... – каза Джими. И пак изглеждаше така, все едно не ме слуша особено внимателно. Но аз говорех предимно на себе си и на Оная Най-Велика публика – Човека От Горе.

– Искам да кажа – продължих аз – че хората не се държат никога съзнателно лошо, защото знаят, че е неприемливо. Не правят лоши неща само защото така са възпитани. Само възпитанието ги озаптява. Не това, че самите те искат да са добри. А това, че другите няма да харесат лошите им постъпки. Просто, как да кажа... не правят зло само защото ги е страх от другите...

– ...и най-вече от Бог... – каза Джими някак между другото и започна да навива някакъв кабел. Той много обичаше да навива дълги кабели от всевъзможни уредби. Има такива хора.

– Да, да – съгласих се припряно аз. – Бог... или там в каквото вярват. Защото, нали знаеш, сума ти и хора не вярват в Бог, обаче пак имат някакво чувство, че някой невидим... ха-ха – неведом... ги наблюдава и оценява постъпките им....

Помълчахме, заети с подготовката си за деня. Аз стоях замислен, той пъргаво действаше.

– Обаче никой – продължих след петминутна пауза аз, – обаче никой като че ли не става лош само за да провери какво е да си лош. Никой не избира тъмната страна, така да се каже, само за да има равновесие.

– Да, да – промърмори Джими, действайки упорито около своите безбройни музикантски вещи.

– Та може ли да си добър само защото нямаш друг избор? – викнах, обхванат от някакво смешно, сутрешно прозрение аз (в наше време прозренията се приемат с насмешка даже от тия, които ги получават). – Как ще си добър, ако ти е забранено да си лош! Ха, ебаси смешната работа! Та това, Джими, е детинщина! Да си добър, защото мама и татко са ти забранили да си лош! Това е жалко!

Джими привърши с подготовката си – чакаше ни доста пътуване. И все едно мимоходом каза:

– А помниш ли какво правеше младсержантът Миланси?

– Помня... – казах аз.

Всъщност – не помнех точно, но след като за десет секунди прехвърлих в паметта си всички образи, свързани с младсержанта Миланси, веднага се сетих какво имаше предвид Джими.

*

* *

Младши сержантът Миланси беше наш приятел. Бяхме влезли в казармата в един и същи ден. Бяхме прекарвали заедно първите месеци, после той беше изпратен в школа за младши сержанти. В Ивайловград. Потресаващо място. За такива места се казваше, че там се става мъж. Понякога там някой се побъркваше или умираше. Явно така се става мъж. Чрез оцеляване. И така. После Миланси се беше върнал и изглеждаше леко променен. Странно е как един човек, когото познаваш, но не познаваш чак толкова добре, изведнъж изчезва от погледа ти за известно време и след това се появява. Вече не е същият човек.

Това, струва ми се, не може да се случи, ако познаваш човека добре. Явно по-дългото познанство прави така, че опознаваме някаква по-дълбока същност на човека, започваме да познаваме и невидимите на пръв поглед неща в него. И така – когато го видим от един километър – облечен със съвсем непознати за нас дрехи, вървящ по далечен и непознат планински склон, тоест на място, където никак не очакваме да видим точно него, – ние все пак веднага го познаваме. Явно по-дългото познанство прави така, че опознаваме човека чак на молекулно ниво. Или на някакво извънматериално. Знае ли човек?

Но ние знаехме Миланси от малко месеци: запознахме се с него още в новобранския батальон, а после прекарахме няколко месеца на заставата и той – някъде през пролетта на първата година, 1989 – изчезна. Тоест не изчезна, а беше изпратен в школата за младши сержанти в Ивайловград.

Но тук трябва да кажа, че Миланси беше човек от друго тесто. Какъв израз само – от друго тесто. Та аз не съм хлебар (а смешно – имаше даже гранични хлебари и те също се обучаваха в някакви специални школи; имаше също така гранични шивачи и гранични шапкари; но не знам дали пък нямаше специални гранични филателисти и гранични перукери – може и да е имало, знае ли човек?). Та така де – Миланси беше човек от друго тесто. Имам предвид – не беше съвсем като нас, момчетата от София.

На първо място Миланси беше влах. Дали пък това беше толкова важно? Ако се замисля сега – сигурно беше. Народността все пак е изключително важна за един човек. Просто когато си българин сред българи, не забелязваш колко е важна. Въпросът за народността не е напрегнат въпрос за тебе. А съвсем друго е, когато въпросът за народността непрекъснато ти се навира в очите. Когато си, да речем, от някое малцинство. Тогава – поне така предполагам – той ти създава доста душевни напрежения. Но пък за силните натури това – да са подложени на напрежение и изправени пред сложни размисли – ги прави по-корави и по-мъдри. Слабаците, естествено, могат и да се озлобят.

Миланси определено не беше слабак. Той беше едър и висок, но не изглеждаше як. Имаше една особена, влашка, бледа и селска конструкция. Хубава по някакъв особен, етнографски начин. По нещо напомняше грамадна народна носия, отпусната в хладен шкаф на етнографски музей. Надиплена спокойно.

Широки рамене, дълги крака и ръце, но оттам нататък – нищо друго спортно и наперено. Гърдите му бяха широки, но плоски и даже леко хлътнали. Стройното му тяло беше леко приведено, прегърбено. Ръцете му се размахваха около тялото като метли, а краката стъпваха по земята не по войнишки, а по селски. Разхайтено и миролюбиво. В движенията му имаше чудесна ловкост. И тя беше чудесна точно защото изглеждаше непохватна и разхайтена.

Махаше с дългите си ръце, развяваше дългите си пръсти като реси на царевица и правеше огромни крачки без никакво усилие. Все едно отиваше до кладенеца за вода със съвсем малка кофичка. Не просто за вода, а за леденостудена вода. От която след това ще си налее в една кристална чаша, която ще извади от селския остъклен стар шкаф, и сладко ще си пийне. Защото навън е селски горещ следобед.

И ще обърше с ръкав мустаците си.

Защото за един смел влашки солдат да бъде без мустаци е непоносимо! Непоносимо! Ха-ха – да!

Лицето на Миланси не ставаше за леки подигравчици и шеги. Беше голямо и бледо, плоско и леко сипаничаво. От цялото – от веждите до брадичката – се излъчваше тъга. Има такива лица – тъжни поначало.

Всъщност и самият Миланси не беше особено весел, но лицето му беше тъжно независимо от него.

Чертите му бяха благородни – прав и леко остър нос, тънки, добре очертани устни, високо чело – съвсем плоско между другото. Чело на римски консул. Черна рядка и слаба косичка – също небългарска. Тъмна и миша по оня начин, по който са черни косите на силно белите европейски хора. Може би на келтите.

А очите на Миланси бяха тъмни и тъжни, но в същото време – някак светли. Не че се излъчваше светлина от тях. Просто бяха спокойни очи.

Миланси правеше всичко възможно, за да не притесни абсолютно никого. Даже заекваше. Но не по оня, измъчващ и заекващия, и слушащия начин, а абсолютно ненаатрапчиво.

Миланси, освен че беше гордо момче, беше и мило момче. Виждах го понякога как се съблича по долна фланела и ми ставаше мило за него. Фланелата му беше селска,

дебела, пратена от мама. С дълги ръкави, беззникава на цвят, с три седефени копченца. От нея се излъчваше нещо много кротко и домашно. Селска тишина и уют от раклата. Под фланелата дългите ръце и хлътналите гърди на Миланси се чувстваха добре.

Колко ли го обича майка му, тая влашка майчица? – питах се, като го видех така добре облечен с топлата фланела.

Миланси, общо взето, напомняше на един едър и тъжен щъркел.

Очите на наблюдаващия го се радваха на щъркела, а душата си казваше: Я, щъркел, колко хубаво! Сигурно отива да търси жаби.

И така. Миланси беше се появил, беше постоял на заставата, а след това беше отишъл в школата. После се беше върнал.

И когато се върна, вече не беше същият.

Тук мога да се изпусна и да заговоря най-противните баналности за това как армията обезобразява младия човек, как тоталитарното общество и нечовешките порядки на чинопочитание го деформират и го правят карикатура на човек. Или пък за това как се променя младата душа, усетила предвестниците на някаква задаваща се власт. Защото Миланси се върна с две жълти чертички на пагона! С две яркооранжеви лентички. Той беше станал младши сержант и това го издигаше с цели две нива над обикновените войници. Боже, какъв майтап!

Естествено, това за всички нас – особено за софиянците – беше пълна глупост. Но за Миланси никак не беше. Както казах, Миланси беше влах. А за власите военните чиновци бяха от невероятно значение.

Ние, софиянците, никак не можехме да повярваме, че момче на нашата възраст може да е толкова наивно, че да приема насериозно такива глупости като военните звания. Та ние всичките бяхме пацифисти и хипита! Включително и Миланси, въпреки че не слушаше „Ролинг Стоунс“, а малко срамежливо продължаваше да си слуша сръбска музика. Но и той беше по някакъв начин хипи и пацифист.

Но явно народността, точно тази, за която говорех – подложената на натиск народност, – си казваше думата!

Власите май приемаха нещата много насериозно! Даже се говореше, че влашки мъж не може да си намери свестна булка, ако няма нашивки, когато се върне от казармата.

Така че Миланси вече беше успял.

Откакто се беше върнал със своите жълти, хромовооранжеви нашивки, с двете ярки гъсеници на всяко рамо, той беше станал ужасно строг.

Да, това е думата. Строг. Миланси беше станал свиреп и строг човек.

Същото това отвечно момче с бледо и тествяно лице, с меки очи – сега приличаше на тъмен облак. Вървеше из заставата като робот за мъчения на новобранци. И зловещо потупваше с един строеви устав по канта на панталона си. Движенията му бяха останали леко провлачени и непохватни. Но сега бяха сковано непохватни. Сковани от строгостта.

Мустаците му бяха подстригани като четчица за почистване на оръжие. Изглеждаше така, все едно всеки миг е готов да напъха носа си в някоя 7,62-милиметрова цев. За да почисти с мустаците си нагара от проведена стрелба. И после да покаже на изумените новобранци колко мръсотия има по тия шибани нарязи в цевта. И да ги хвърли на земята – тях, новобранците – да правят стотици лицеви опори за назидание.

Сега яката на Миланси беше закопчана уставно до последното копче и меката домашна фланела никога повече не се видя.

Панталонът му беше изгладен със свирепа ютия, така че да се вкамени. При гладенето Миланси явно беше използвал дори малко сапун – за ръбовете. За да може всяка една

наивна муха да се разчекне на тях и да умре там – срязана от безумно острия шаячен ръб.

Миланси си гладеше и переше всичко сам. Той действаше по устав. Даже не проявяваше към новобранците и тая милост – да ги кара да му перат и гладят дрехите. Защото това си е милост – като погледне човек. Да торМОЗИШ някого с личните си работи, да му показваш дружелюбно мързела си и да го молиш да обслужи мързела ти – това е меко, човешко отношение. Миланси не си го позволяваше.

Той беше станал строг.

Да не спазваш уставите и да показваш слабостите си – това си беше чиста проба милост. По тоя начин ти се разкриваш пред новобранеца като дружелюбен и разпасан човек. Човек със слабости.

Да караш някой новобранец да ти върши лична работа – това беше против уставите. И означаваше, че ти с намигане му позволяваш също да не спазва уставите.

Но Миланси спазваше уставите. Само тях. Долната му устна си стоеше прехапана.

Адамовата му ябълка беше замряла под острото като жило на скорпион телено копче на яката. Той не се усмихваше. И явно така му беше добре.

И след като беше станал вече такъв свиреп, той направи и живота на нашите новобранци извънредно свиреп. Напрегнат. Около него никой новобранец не ходеше. Или тичаше, или маршируваше. Отдавах му чест от десет метра. Набиваха крак пред тоалетната и в парното.

Очите на Миланси лъскаха като оголени ставни ябълки, когато се извърщаше да проследи с поглед дали новобранецът продължава да козирува – след като го е отминал. Беше строг. Строг и справедлив.

Ужасно дълъг и намазан с люта оръжейна смазка трън в задниците на новобранците.

След като го гледахме да се държи така поне един месец, ние решихме да го попитаме какво се е случило с него.

– Абе, Миланси, ти много се промени бе, защо така изведнъж стана такъв свиреп? – попита го един ден Джими и ние се насъбрахме, за да чуем отговора.

Миланси си стоеше със сивата книжка на Строевия устав в дясната ръка, потупваше се с нея по бедрото, пушеше цигара и гледаше отвисоко. Когато изслуша въпроса, той се усмихна под подстригания си мустак. И ние доловихме нещо изумително в усмивката му. Лъч от предишния кротък Миланси.

– Ха, момчета ... – изсмя се непохватно той. Отдавна не го бяхме чували да говори по характерния му, малко смутен, спокоен начин. – Знаете ли, сега ми е паднало!

Помислете си само! Цял живот човек трябва да се държи като добър човек. Никой не търпи в цивилизацията някой, който се държи като изрод, нали така? То и там можеш да торМОЗИШ хората – сигурно даже повече и от казармата, но там е някак по прикрито, рафинирано някак си. Все трябва да си придаваш благовиден вид. И най-вече – всички хора правят така, че да ги мислят за добри! Не е ли така? Всеки иска да изглежда в своите очи и в очите на другите добър човек. Нали така? Къде, ако не тука, може човек да опита и това – да бъде лош?

И Миланси хвърли фасата си, стъпка го с върха на кубинката си и го ритна дисциплинирано в шахтата за въглища. Защото тоя разговор, както и всичките ни други важни разговори, се провеждаше в парното.

– И аз ще ви кажа, пичове... – засмя се тихичко и мило Миланси, – че аз искам да опитам това – Да бъда лош. То, разбирате ли, аз няма да стана наистина лош, но искам да видя какво е да те мразят хората. Да не си добър в очите им. Да си лош в очите на хората. Кога ще ми се удаде такава възможност – да бъда в очите на някого истински дявол?

– Е, за какво ти е това бе, Миланси? – попита Яни, който също не щадеше много-много новобранците.

– Защото, момчета, как ще разбере наистина какво е да си добър, ако не съм бил никога лош? – каза Миланси и се усмихна по влашки – загадъчно. Цял неразбираем дако-латински свят просветна в ъгъла на усмивката му.

– Ей, голям особняк си, Миланси... – засмя се редник Пешев – кръглолик и русоляв глупчо от Северна България.

– Не, не съм! – кротко поясни Миланси. – Просто правя експеримент. Човек, струва ми се, трябва да опита разни неща в живота. Сега имам тая възможност. Да изглеждам в очите на едни хора като най-гаден изрод. Искам да видя как ще ми се отрази това.

– Гледай само да не ти хареса – мрачно го предупреди Джими и запали цигара.

– Няма! – каза Миланси спокойно.

– И откъде си сигурен, че няма? – с особен интерес го изгледа Джими. Той все пак никога не се научи да харесва селяните. Даже и Миланси.

– Защото вие ще ми помогнете...

– Какво? – сепна се Джими.

– Ще ми помогнете никога да не ми хареса да съм изрод. Нали така? Затова са приятелите – каза Миланси и си запали нова цигара. Беше се смутил малко, защото думите, които ни каза, бяха сложни и дълбоки. А всеки строг пич, всеки корав мъж и войник трябва, естествено, да е сух и повърхностен. Всеки мъж – повърхностен и изпечен. Като сухо кравешко лайно. Миланси си прочисти гърлото и изведнъж викна:

– Я внимавай, мирно! – Всички се обърнахме сепнати. В парното беше влязъл един мъничък и измъчен новобранец. И беше видял Миланси и при вида му беше замръзнал. Беше усетил, че е късно да се шмугне навън. И сега щеше да попадне в строгите, уставни лапи на младши сержанта. Миланси.

Миланси трясна книжката на устава в бедрото си, избърса телените си мустачки с два пръста и кресна:

– Как се поздравява старши, другарю редник? Така ли се поздравява старши? Я марш навън, за да проведем с теб една малка преподготовка по уставите!

И Миланси изчезна навън, изривайки пред себе си размъкнатия, треперещ новобранецът с коравите си юмруци.

Ние останахме в парното дълбоко замислени.

